

KOKKULEPPEMÄNGUDE LEVIK EESTIS

2022

Tellijä: Kultuuriministeerium

Töö teostaja: Eesti Uuringukeskus OÜ

Juuli 2022

SISUKORD

KOKKUVÕTE	3
UURINGU TAUST JA EESMÄRK	5
VALIM JA METOODIKA	6
ANDMETE ANALÜÜS.....	8
TULEMUSED	9
1. MAJANDUSLIK TAUST	9
1.1. Tasu ja hüvitised.....	9
1.2. Rahalised raskused	10
2. RAHALINE PANUSTAMINE SPORDIS	13
2.1. Rahaliste panuste tegemine sporditulemustele.....	13
2.2. Rahaliste panuste tegemine oma mängudele.....	14
3. SÕLTUVUSLIKUD KÄITUMISMUSTRID.....	15
4. KOKKUPUUDE KOKKULEPPEMÄNGUDEGA	17
4.1. Kokkuleppemängudes osalemine	17
4.2. Ettepanekud kokkuleppemängudeks	18
4.3. Kokkuleppemängude ettepanekutest teavitamine	19
5. KOKKULEPPEMÄNGUDE ALANE KOOLITUS	22
6. KOKKULEPPEMÄNGUDE ALASED HOIAKUD.....	24
JÄRELDUSED.....	27
KASUTATUD KIRJANDUS.....	28

KOKKUVÕTE

- ✓ OÜ Eesti Uuringukeskus viis 2022. aasta suvel Kultuuriministeeriumi tellimusel läbi uuringu, mille eesmärk oli saada ülevaade Eesti enim harrastatavate pallimängualade sportlaste, treenerite ja kohtunike kokkupuutest kokkuleppemängudega ning nende suhtes levinud hoiakutest.
- ✓ Uuring viidi läbi veebiküsitlusena ajavahemikul 10.06 – 18.07.2022. Intervjuud toimusid lähtuvalt vastaja eelistusest kas eesti-, vene- või inglisekeelsena. Küsitluses osales 504 vastajat.
- ✓ Tulemustest selgus, et oma spordialase tegevuse eest saab ligi 40% enim harrastatavatel pallimängualadel tegutsejaid töötasu, enam viiendik stipendiumi ning vähem kui kümnendik muus vormis hüvitisi. Ligi 40% juhtudest ei saada oma spordialase tegevuse eest üheski vormis tasu.
- ✓ Spordialase tegevuse eest tasu või hüvitisi saavad kõik Eesti levinumate pallimängualade kohtunikud, 93% treeneritest ja 41% sportlastest.
- ✓ Isiklike rahalisi raskusi on aastate jooksul esinenud 16% Eestis enam harrastatavatel pallimängualadel tegutsejatest. Viimase aasta jooksul on rahalisi raskusi esinenud 5%, 1–5 aastat tagasi 3% ning rohkem kui viis aastat tagasi 4% sihtrühmast.
- ✓ Kauem kui kolm kuud on spordiklubi või muu spordiorganisatsioon palka või muid tasusid võlgnenud pea viiendikule Eestis enam harrastatavatel pallimängualadel tegutsevatele sportlastele, treeneritele või kohtunikele. Viimase aasta jooksul on seda ette tulnud vaid 2% puhul, ent 1–5 aastat tagasi kümnendikul ning enam kui viis aastat tagasi 8% ulatuses.
- ✓ Nii ametlikes spordiennustuskanalites kui sõprade ringis on teinud rahalisi panuseid sporditulemustele ligi kolmandik Eesti levinumatel pallimängualadel tegutsejatest. Regulaarselt panustab rahaliselt sporditulemustele ametlikes spordiennustuskanalites 2% sihtrühmast, sõprade või pere ringis regulaarseid panustajaid ei ole.
- ✓ Mõnda mängijat või teist spordiklubi/spordiorganisatsioonis töötavat isikut, kes panustab või on panustanud oma mängudele, teab 17% enam harrastatavatel pallimängualadel tegutsejatest. 16% on teadlik sellistest juhtumitest Eestis ja 4% välismaal. Ise oma mängudele panustamist tunnistas vaid 1% sihtrühmast.
- ✓ Mõnda mängijat või teist spordiklubi/spordiorganisatsioonis töötavat isikut, kellel on mõni sõltuvuslik harjumus, teadis 37% Eesti levinumatel pallimängualadel tegutsejatest. Iseendal tunnistas olevat mõne sõltuvusliku käitumismustri 6% sihtrühmast.
- ✓ Mõnda mängijat või spordiorganisatsioonis töötavat isikut, kes tarvitab liigset alkoholi, teadis pea neljandik, spordis panustajat 15%, muude hasartmängude harrastajat 8%, raha peale kaardimängude sõltuvuslikul määral harrastajat 7% ning narkootikumide kuritarvitajaid 4% levinumatel pallimängualadel tegutsejatest. Iseendal tunnistati erinevaid sõltuvuslikke harjumusi olevat paari protsendi ulatuses.

- ✓ Mõnda Eestis toimunud kokkuleppemängus osalenut teadis 14% ning välismaal spordivõistlusega manipuleerimises osalenut 9% Eesti levinumatel pallimängualadel tegutsejatest. Kõige sagedamini teati kedagi, kes oli olnud mõne kokkuleppemänguga seotud rohkem kui viis aastat tagasi.
- ✓ Ise eri perioodidel Eestis kokkuleppemängudes osalemist tunnistas kokku 4% ja välismaal 2% sihtrühmast. Isiklik kokkupuude spordivõistluse tulemusega manipuleerimisest pärines sagedamini enam kui viie aasta tagusest ajast.
- ✓ Nii Eestis kui välismaal on levinumatel pallimängualadel tegutsejatele tehtud ettepanekuid spordivõistluste tulemustega manipuleerida vaid üksikudel juhtudel.
- ✓ Kõik uuringus osalejad, kellele on erinevatel perioodidel tehtud Eestis ettepanekuid kokkuleppemängudes osalemiseks, on sellest keeldunud. Välismaal tehtud ettepanekutega on üksikudel juhtudel ka nõustunud.
- ✓ Endale tehtud kokkuleppemängude pakkumisest on teavitanud või teavitaks kedagi ligi 60% ning neile teadaolevalt kellelegi teisele tehtud vastavast ettepanekust veidi üle poole sihtrühmast.
- ✓ Viimase viie aasta jooksul on kokkuleppemängude alase koolituse läbinud 21% Eesti levinumatel pallimängualadel tegutsejatest. Kohtunikest on koolituse läbinud ligi kolmandik ning treeneritest ja sportlastest pea viiendik.
- ✓ Pooltel juhtudel on koolituse korraldajaks olnud spordialaliit, enam kui viiendikul rahvusvaheline spordialaliit ning üle kümnendiku osalenute puhul Eesti Antidopingu ja Spordieetika SA.
- ✓ Levinumate pallimängualade sportlased, treenerid ja kohtunikud suhtuvad kokkuleppemängudesse valdavalt taunivalt. Samas veidi enam kui kümnendik sihtrühmast leiab, et kokkuleppemängudel osalemine on mõningatel juhtudel siiski õigustatud.
- ✓ Enam kui 80% Eesti levinumate pallimängualade harrastajatest nõustuvad, et kokkuleppemängud kujutavad suurt ohtu spordile ja selle mainele ning nende eest tuleks rangelt karistada nii organisatooreid, treenereid, kohtunikke jt neis osalevaid sporditöötajaid kui sportlasi endid.

UURINGU TAUST JA EESMÄRK

Kokkuleppemängud on maailma spordis aina enam kanda kinnitamas (Cascon, 2022) ning meediakünnise on ületanud mõned juhtumid ka Eestis¹. Mõistmaks antud probleemi koguulatust Eestis, viis OÜ Eesti Uuringukeskus 2022. aasta juunis-juulis Kultuuriministeeriumi tellimusel läbi küsitluse, mille eesmärk oli saada ülevaade, kas Eestis jalgpallis, korvpallis, käsipallis, võrkpallis, tennis, jäähokis ja saali jalgpallis (edaspidi: enim levinud/harrastatavad pallimängualad) tegutsevad sportlased, treenerid ja kohtunikud on oma spordialases tegevuses kokku puutunud kokkuleppemängudega Eestis või mõnes välisriigis, millised ohud neid varitsevad, kas neid on sel teemal koolitatud ning millised on nende hoiakud kokkuleppemängude suhtes.

Käesolev aruanne annab ülevaate uuringu peamistest tulemustest ning teeb tulemuste põhjal kokkuvõtte.

¹ Näiteks: <https://jalgpall.ee/uudised/riigiprokuratuur-saatis-kihlveopettuses-suudistatavad-kohtu-ette-n5733>
<https://sport.postimees.ee/3631983/kuritegelikud-panustajad-puudsid-mojutada-kalevite-duelli>
<https://sport.postimees.ee/7351701/kokkuleppemangu-kahtlusega-maardu-linnameeskond-meile-on-teada-nimed-kelle-poole-poorduti-kahtlaste-ettepanekutega>

VALIM JA METOODIKA

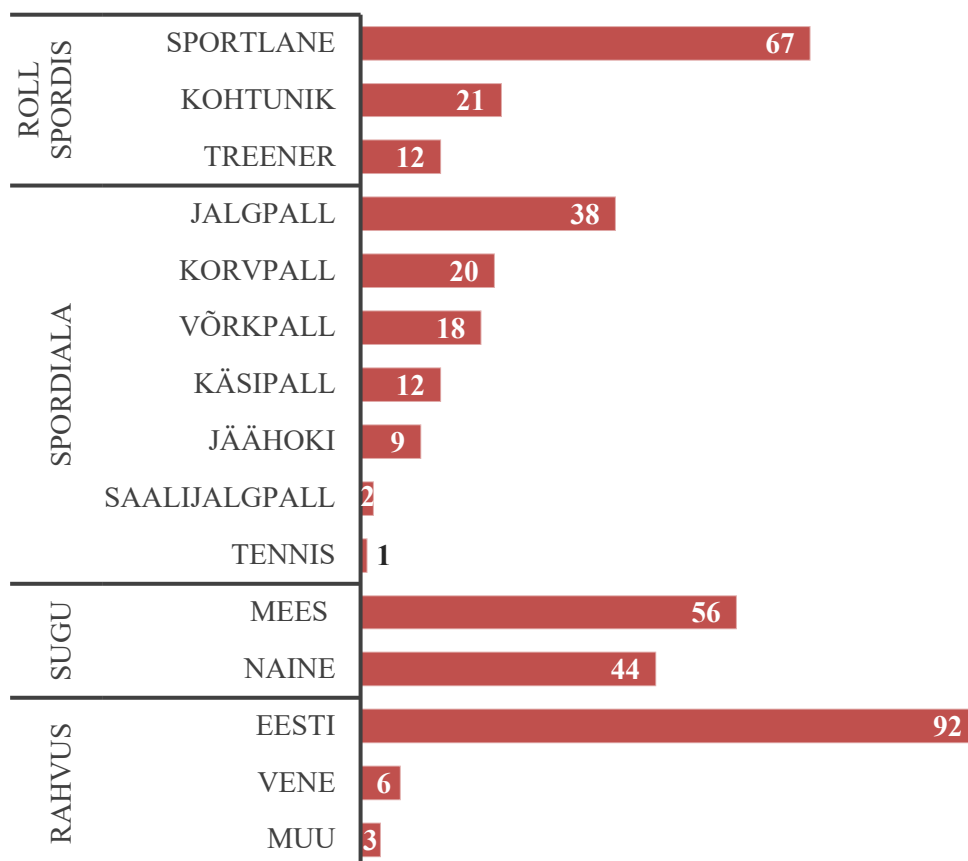
Kogu sihtrühma suurus on ligikaudu 2900 inimest, mis jaguneb erinevate spordialade vahel.

Uuring viidi läbi veebiküsitlusena kooskõlas Eesti Andmekaitse Inspektsiooni nõuetega. Spordialaliidud ja spordiklubid edastasid vastajate e-maili aadressid uuringu volitatud andmetöötlejale Norstat Eesti AS-le Eesti Andmekaitse Inspektsiooni loa alusel, mis väljastati vastavalt isikuandmete kaitse seaduse § 6 lõikele 5. Vastajate e-posti aadresse kasutati ainult antud uuringus osalemise kutse saatmiseks ning kinkekaardi loosivõidu korral sellest teavitamiseks.

Küsitlus viidi läbi veebiküsitlusena ajavahemikul 10.06 – 18.07.2022. Intervjuud toimusid lähtuvalt vastaja eelistusest kas eesti- (88%), vene- (11%) või inglisekeelsena (1%).

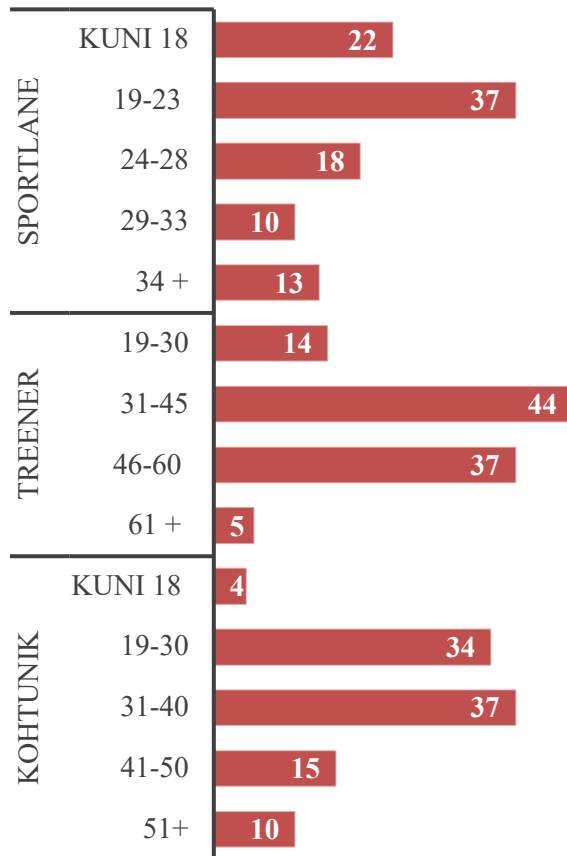
Uuringu raames võeti kontakti 1886 isikuga ning vastuseid laekus 504, mis teeb vastamismääraks 27%.

Vastajate jaotus sotsiaal-demograafiliste tunnuste kaupa on joonisel nr 1.

Joonis 1. Vastajate profiil sotsiaaldemograafiliste tunnuste lõikes (% , n=504).

Vanuserühmade jaotused erinesid lähtuvalt vastajate rollist spordis (joonis 2). Sportlaste seas oli valimis enim 19–23-aastaseid, kohtunike hulgas 31–40-aastaste vanusegrupi esindajaid ning treenerite seas 31–45 aasta vanuseid.

Joonis 2. Vastajate vanuseline jaotus rollide kaupa (% , n=504).

ANDMETE ANALÜÜS

Küsitluse raames saadud pseudonümiseeritud vastused edastas Norstat Eesti AS uuringu teisele volitatud töötlejale, Eesti Uuringukeskus OÜ-le, kes analüüsis saadud vastuseid ning koostas lõpparuande.

Statistilist olulisust mõõdeti Hii-ruut testidega taustatunnustest spordiala ja rolli (sportlane, treener, kohtunik) lõikes ning raportis on välja toodud vaid need erinevused, mis osutusid statistiliselt olulisteks ning mida saab seega laiendada ka uuringu sihtrühmale.

Andmete analüüsimiseks kasutati statistikaprogramme SPSS ja MS Excel.

Käesolevas raportis on tulemused illustreeritud jooniste ja tabelitena. Joonistel ja tabelites toodud andmed on ümmardatud arvutiprogrammide poolt ja seetõttu võib ridade või veergude summa moodustada kohati üle või alla 100%.

Jooniste allkirjades on välja toodud valimi vastajate arvud.

Aruande lisadena esitatakse IBM SPSS ja Exceli formaadis andmefailid, küsitluse eestikeelne ankeet ning andmetabelid erinevate sotsiaal-demograafiliste tunnuste kaupa.

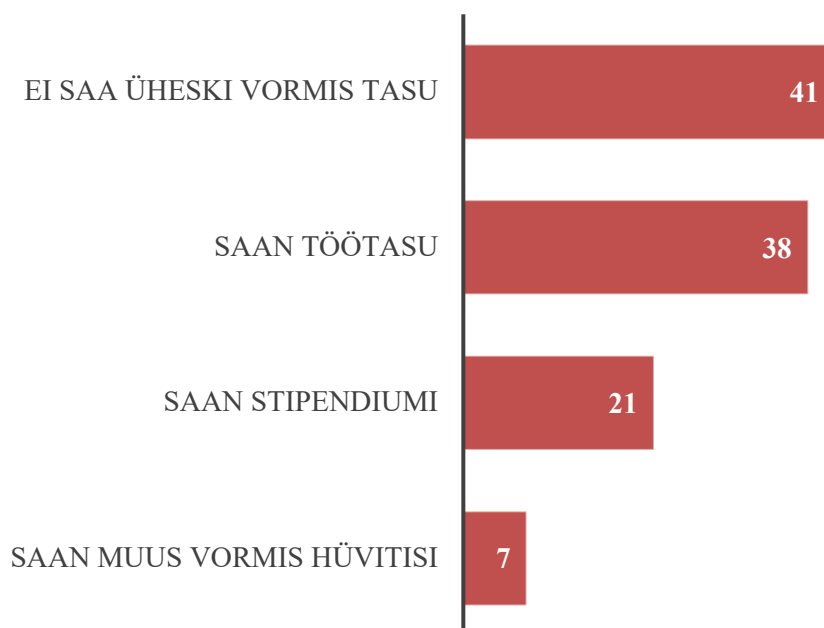
TULEMUSED

1. Majanduslik taust

Esmalt paluti vastajatel välja tuua, kas nad saavad oma spordialase tegevuse eest tasu või hüvitisi, kas neil on olnud rahalisi raskusi ning kas spordiklubil või muul spordiorganisatsioonil on olnud nende ees võlgnevusi.

1.1. Tasu ja hüvitised

Oma spordialase tegevuse eest saab 38% vastajatest töötasu, enam kui viiendik stipendiumi ning vähem kui kümnendik muus vormis hüvitisi (joonis 3). Ligi 40% juhtudest ei saada oma spordialase tegevuse eest üheski vormis tasu.

Joonis 3. Spordialase tegevuse eest tasu või hüvitiste saamine (%; mitu vastust; n=504).

Spordialase tegevuse eest tasu või hüvitisi saavad kõik Eesti levinumate pallimängualade kohtunikud, 93% treeneritest ja 41% sportlastest. Töötasu saab 90% treeneritest, 81% kohtunikest ja 15% sportlastest, stipendiumi 25% sportlastest, 16% kohtunikest ja 7% treeneritest ning muus vormis hüvitisi 16% kohtunikest ja 5% sportlastest.²

² Ükski valimis olnud treeneritest muus vormis hüvitisi ei saanud.

Spordialase tegevuse eest töötasu või hüvitiste saajaid on sportlaste puhul enim 24–28-aastaste (52%) ning vähim kuni 18-aastaste seas (24%). Töötasu saab ligi viiendik 19–33 aasta vanuseid, 12% 34-aastaseid ja vanemaid ning vaid 3% kuni 18-aastaseid levinumate pallimängualade sportlasi.³

Kohtunike puhul esines vanuselisi erinevusi muus vormis hüvitiste saamisel, mis oli enim levinud vanimas (46% 51 a ja vanemad) ja noorimas (25% kuni 18 a) vanusegrupis, samas kui kõige harvemini said antud vormis tasu 31–40-aastased (8%).

Spordialase tegevuse eest tasu või hüvitisi saab 80% meessoost ja kolmandik naissoost levinumatel pallimängualadel tegutsejatest. Töötasu saab sealjuures 55% meestest ja 16% naistest ning stipendiumi 29% meestest ja 12% naistest. Muude hüvitiste puhul olulisi erinevusi ei ilmnenu.

Erinevusi töötasude ja hüvitiste maksmisel esineb ka spordialade vahel. Spordialase tegevuse eest tasu või hüvitisi saab ligi 2/3 võrk-, käsi- ja jalgpallis, veidi üle poole korvpallis ning viiendik jäähokis tegutsejatest. Töötasu saavad pooled jalgpallis, veidi üle kolmandiku korv- ja võrkpallis, pea neljandik käsipallis ning veidi üle kümnendiku jäähokis tegutsejatest. Stipendiumite maksmine on levinud enim käsi- (39%) ja võrkpallis (28%) ning vähim jäähokis (9%). Muus vormis hüvitiste saamisel spordialade vahel erinevusi ei esinenud.

1.2. Rahalised raskused

Isiklikke rahalisi raskusi (nt võlgu) on vastajate hinnangul aastate jooksul esinenud 16% Eestis enam harrastatavatel pallimängualadel tegutsejatest. Võlgadena paluti sealjuures mitte arvestada kodulaenu, autoliisingu vms olemasolu, küll aga rahalise raskusena probleeme laenumaksete tasumisega.

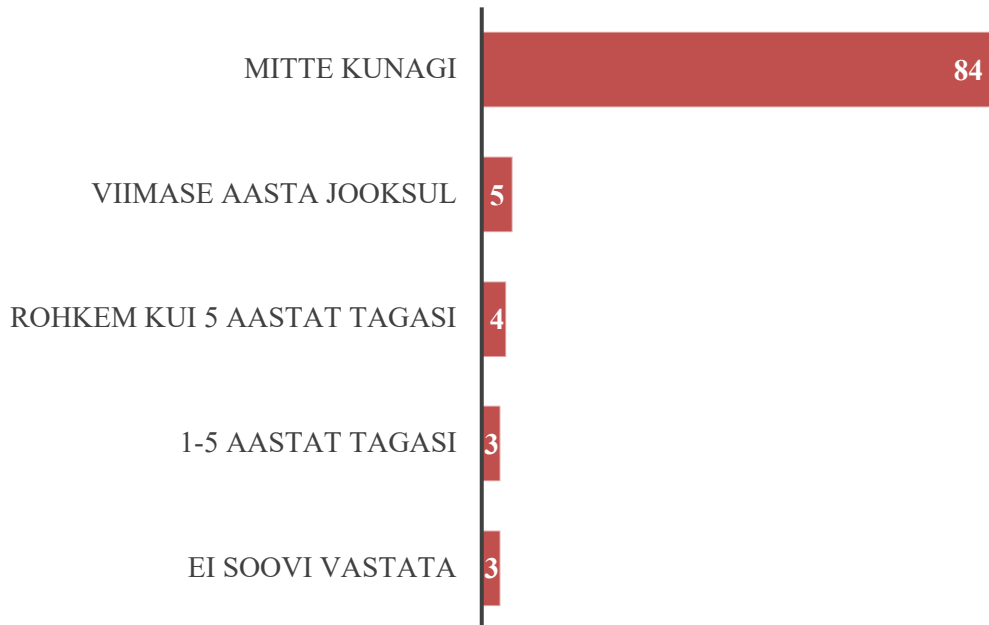
Viimase aasta jooksul on rahalisi raskusi esinenud 5%, 1–5 aastat tagasi 3% ning rohkem kui viis aastat tagasi 4% Eesti levinumatel pallimängualadel tegutsejatest (joonis 4).

Rahalisi raskusi on tulnud ette ligi 30% treeneritest, viiendikul kohtunikest ja kümnendikul sportlastest. Viimase aasta jooksul rahaliste raskuste esinemises spordis tegutsemise rollides olulisi erinevusi ei ilmnenu, küll aga esines neid varasemate aastate puhul. Nii 1–5 aastat kui rohkem aega tagasi oli isiklikke rahalisi raskusi olnud 2% sportlastel ja ligi kümnendikul treeneritel. Kohtunikest tunnistas rahaliste raskuste esinemist 1–5 aastat tagasi 3% ja enam kui viis aastat tagasi 11%.

Sportlaste ja kohtunike puhul mängis rohkem kui viis aastat tagasi rahaliste raskuste esinemises rolli ka nende vanus. Kuni 28-aastastest sportlastest oli rahalisi raskusi kogunud kuni 1%, 29-aastastest ja vanematest aga 5–6%. Kuni 30-aastastest kohtunikest ei tunnistanud rahaliste raskuste esinemist sel perioodil keegi, 31–40-aastastest oli neid ette tulnud pea viiendikul, 41–50-aastastest neljandikul ning 51-aastastest ja vanematest kümnendikul.

³ Stipendiumi või muus vormis hüvitisi saanud sportlaste puhul vanusegruppide vahelised statistiliselt olulised erinevused puudusid.

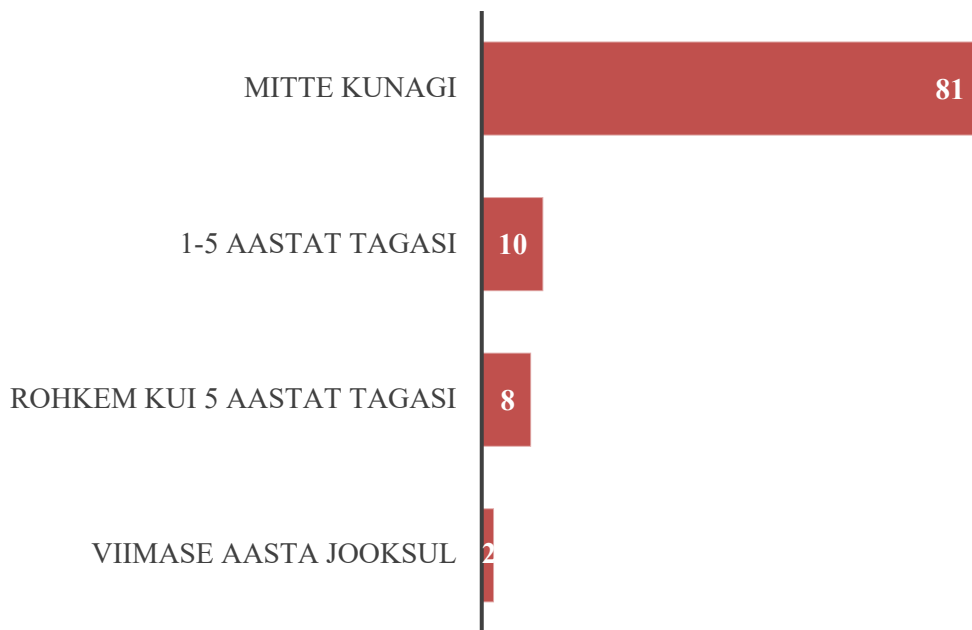
Levinumatel pallimängualadel tegutsevad mehed olid rohkem kui viis aastat tagasi rahalisi raskusi kogenud naistest sagedamini (6% vs 2%). Spordialade puhul ilmnas, et keskmisest oluliselt sagedamini olid 1–5 aastat tagasi rahalisi raskusi kogenud korvpallis tegutsejad (8%).

Joonis 4. Rahaliste raskuste esinemine (%; mitu vastust; n=504).

Kauem kui kolm kuud on spordiklubi (või muu spordiorganisatsioon) palka või muid tasusid võlgnenud pea viiendikule Eestis enam harrastatavate pallimängualade sportlastele, treeneritele või kohtunikele. Viimase aasta jooksul on seda ette tulnud vaid 2% ulatuses, ent 1–5 aastat tagasi kümnendikul ning enam kui viis aastat tagasi 8% sihtrühmast (joonis 5).

Üle kolme kuu on spordiklubi/spordiorganisatsioon palka või muid tasusid võlgnenud ligi kümnendikule sportlastest, 30% treeneritest ja enam kui 40% kohtunikest. Kuni 18-aastastel sportlastel ja kohtunikel ning kuni 30-aastastel treeneritel sellised kogemused praktiliselt puuduvad, vanuse kasvades kogemused aga sagenevad. 19–23-aastastest sportlastest on tasusid võlgnetud 6%-le, 24–33-aastastest ligi viiendikule ning 34-aastastest ja vanematest 14%-le. 19–40-aastastest kohtunikest on tasusid võlgu jäädud ligikaudu pooltele ning 41–50-aastastest veidi enam kui 40%-le. Treeneritest on tasu võlgnetud pooltele 31–45-aastastele ja kolmandikule 46–60-aastastele. Samas 51-aastastel ja vanematel kohtunikel ning 61-aastastel ja vanematel treeneritel vastavad kogemused puuduvad.

Joonis 5. Spordiklubi või muu spordiorganisatsiooni palga või muude tasude võlgnemine kauem kui kolm kuud (% , mitu vastust; n=504).

1–5 aastat tagasi oli spordiklubi või muu spordiorganisatsioon jäänud tasu võlgu 4% sportlastest, 12% treeneritest ja 31% kohtunikest. Vanusegruppidest oli sel perioodil enim tasusid võlgu jäänud 24–28-aastastele sportlastele (12%) ning 19–30-aastastele kohtunikele (46%).⁴

Rohkem kui viie aasta tagune tasu võlgu jäämise kogemus oli 5% sportlastel, viiendikul treeneritel ja veidi enam kui kümnendikul kohtunikel. Vanusegruppide võrdlusest ilmnes, et sel perioodil oli tasu võlgu jäänud peaaegu viiendikule 29–33-aastastest sportlastest ning enam kui 30% 41–50-aastastest kohtunikest.

Levinumatel pallimängualadel tegutsevatest meestest oli tasu võlgu jäämise kogemus ligi 30%-l, naistel aga vähem kui kümnendikul. 1–5 aastat tagasi oli tasu võlgu jäänud 15% meestele ja 4% naistele, rohkem kui viis aastat tagasi olid vastavad osakaalud 12% ja 3%.

Erinevate pallimängualade võrdluses ilmnes, et enim oldi tasu võlgu jäämist kogetud jalgpallis (29%) ja vähim jäähokis (2%). Olulised erinevused ilmnemise 1–5 aasta tagusel perioodil, kus jalgpallis oli vastav kogemus peaaegu viiendikul ning jäähokis 2%-l.

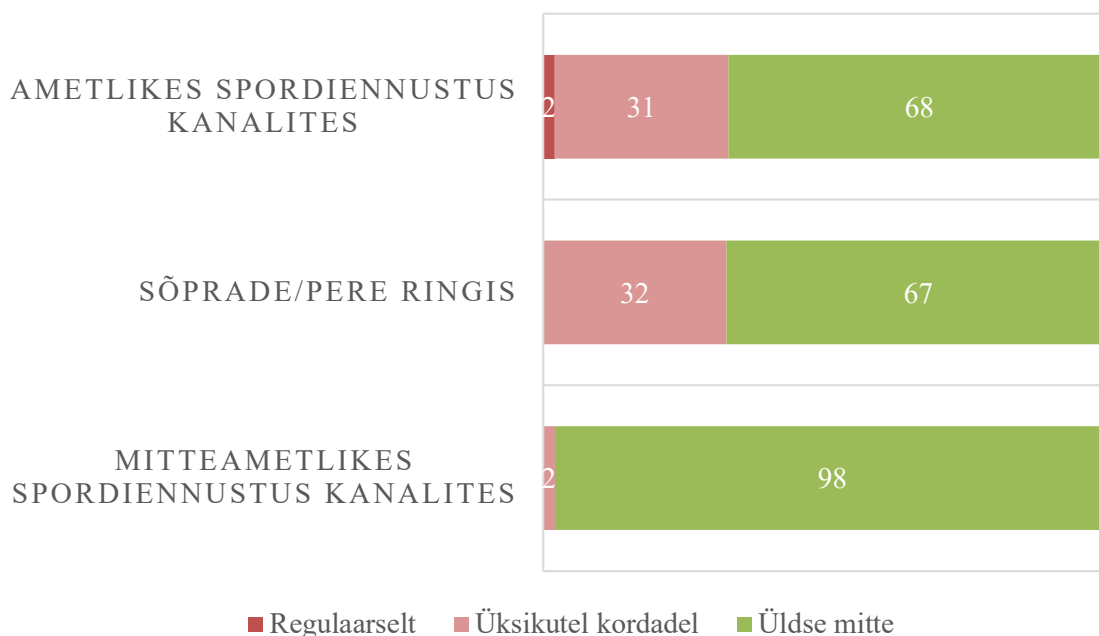
⁴ Treeneritel vanusegruppide vahelised olulised erinevused puudusid.

2. Rahaline panustamine spordis

2.1. Rahaliste panuste tegemine sporditulemustele

Nii ametlikes spordiennustuskanalites kui sõprade ringis on teinud rahalisi panuseid sporditulemustele ligi kolmandik Eesti levinumate pallimängualade sportlastest, treeneritest ja kohtunikest (joonis 6). Regulaarselt panustab rahaliselt sporditulemustele ametlikes spordiennustuskanalites 2% sihtrühmast, sõprade või pere ringis regulaarseid panustajaid ei ole.

Mitteametlikes spordiennustuskanalites on üksikutel kordadel teinud rahalisi panuseid sporditulemustele 2% enam harrastatavatel pallimängualadel tegutsejatest.

Joonis 6. Rahaliste panuste tegemine sporditulemustele (% , n=504).

Ametlikes spordiennustuskanalites on rahalisi panuseid teinud 45% mees- ja 17% naissoost levinumatel pallimängualadel tegutsejatest. Meeste seas on naistega võrreldes oluliselt enam levinud nii regulaarselt kui üksikutel kordadel panustamine. Samuti on mehed naistest aktiivsemad sõprade ringis sporditulemustele rahaliste panuste tegemises.

Olulisi erinevusi esines ka spordialade ja sportlaste vanuse puhul.

19–28-aastastest sportlastest olid teinud rahalisi panuseid sporditulemustele veidi vähem kui pooled, 29–33-aastastest veidi alla 40%, 34-aastastest ja vanematest neljandik ja kuni 18-aastastest kümnendik. Regulaarseid panustajaid oli sealjuures enim 19–23-aastaste (4%) ja üksikutel kordadel panustajaid 24–28-aastaste (44%) seas.

Spordialadest on ametlikes spordiennustuskanalites rahaliste panuste tegemine enim levinud jalg- ja käsipallis ning vähim jäähokis tegutsejate seas (ca 40%). Sõprade ringis on sporditulemustele rahalisi panuseid teinud kolmandik jalg-, käsi- ja korvpallis, neljandik võrkpallis ja ning pea kümnendik jäähokis tegutsejatest.

Mitteametlikes spordiennustuskanalites rahaliste panuste tegemisel olulisi erinevusi soo, rolli, vanuse ega spordialade vahel ei esinenud.

2.2. Rahaliste panuste tegemine oma mängudele

Mõnda mängijat või teist spordiklubis/spordiorganisatsioonis töötavat isikut, kes panustab või on panustanud oma mängudele, teab 17% enam harrastatavatel pallimängualadel tegutsejatest. Sealjuures 16% on teadlik sellistest juhtumitest Eestis ja 4% välismaal⁵.

Kedagi mängijatest või teistest spordivaldkonnas töötavatest isikutest, kes on Eestis panustanud oma mängudele, teavad enim võrkpallis (26%) ja vähim käsipallis (8%) tegutsejad.

Olulised erinevused ilmnese lisaks ka treeneri vanuse puhul – 19–30-aastastest teadsid sellist isikut pooled, 31–45-aastastest ligi 30%, 46–60-aastastest 5% ning 61-aastastest ja vanematest mitte keegi.

Ise oma mängudele panustamist tunnistas 1% sihtrühmast. Olulisi erinevusi soo, vanuse, spordiala ega rollide puhul ei ilmnenu.

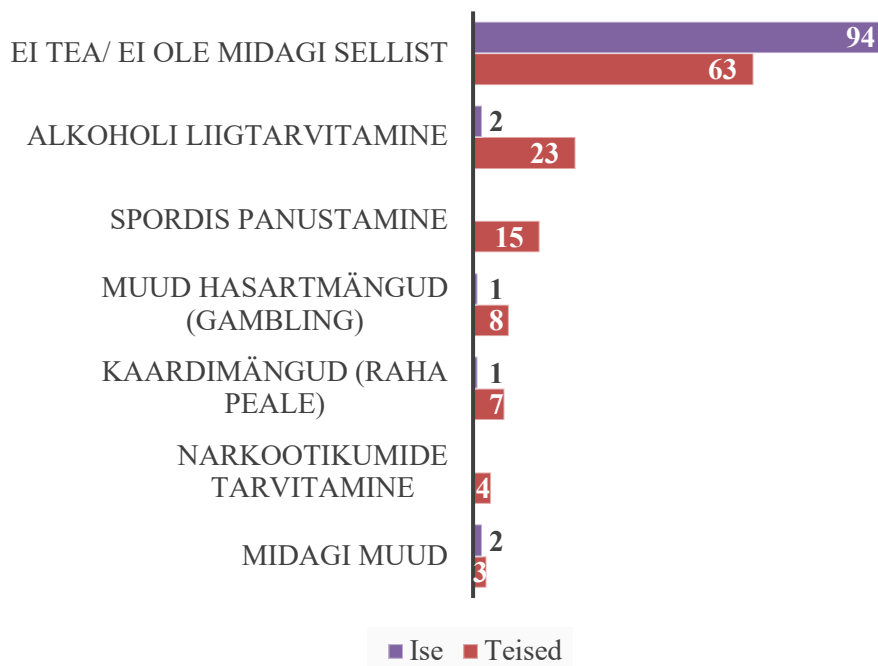
⁵ Antud küsimuses sai valida mitu vastusevarianti, ehk korraga nii Eestis kui välismaal panustamise.

3. Sõltuvuslikud käitumismustrid

Mõnda mängijat või teist spordiklubis/spordiorganisatsioonis töötavat isikut, kellel on harjumus, mida võib pidada sõltuvuseks, teadis 37% Eesti levinumate pallimängualade sportlastest, kohtunikest, treeneritest ning iseendal tunnistas olevat mõne sõltuvusliku käitumismustri 6% sihtrühmast (joonis 7).

Mõnda mängijat või spordiorganisatsioonis töötavat isikut, kes tarvitab liigset alkoholi, teadis pea neljandik, spordis panustajat 15%, muude hasartmängude harrastajat 8% ning raha peale kaardimängude sõltuvuslikul määral harrastajat 7% levinumatel pallimängualadel tegutsejatest. Narkootikumide kuritarvitajaid teadis 4% ning 3% muude sõltuvuslike harjumuste all mainiti peamiselt suitsetamist, üksikutel juhtudel ka mokatubakat, laenuvõtmist, kofeiini ja arvutimänge.

Iseendal tunnistati erinevaid sõltuvuslikke harjumusi olevat paari protsendi ulatuses, sealjuures spordis ei panusta enda sõnul sõltuvuslikul kujul keegi ning narkootikumide kuritarvitamise tõi välja üks vastaja (0,2%). Muude sõltuvustena nimetati enda puhul samuti enim suitsetamist, lisaks ka treening-, telefoni- ja magusasõltuvust.

Joonis 7. Sõltuvuslike harjumuste esinemine (% , mitu vastust, n=504).

Sõltuvuse spordis rahaliste panuste tegemisest, raha peale kaardimängude mängimisest ja muudest hasartmängudest teadsid olevat mängijatel või teistel spordiklubis/spordiorganisatsioonis töötaval isikutel oluliselt sagedamini mehed kui naised.

Mõningaid olulisi erinevusi esines ka sportlaste vanuse puhul – kaardimängudest sõltuvuses olijaid teadsid enim 24–28-aastased ning 34-aastased ja vanemad (12–13%), muude hasartmängude sõltlasi aga 24–28-aastased (23%).

Uimastisõltuvuses olevaid mängijaid või teisi spordiklubi/spordiorganisatsiooni töötajaid teadsid enim käsipallis (11%) ning vähim võrkpallis ja jäähokis (kuni 1%) tegutsejad.

Iseenda sõltuvuslike harjumuste osas ilmnis mõningaid olulisi erisusi vaid sportlaste vanuse ja alkoholi sõltuvuse puhul. Liigselt alkoholi tarbib iseenda sõnul 5–6% 24–33-aastastest Eesti levinumaid pallimänge harrastavatest sportlastest.

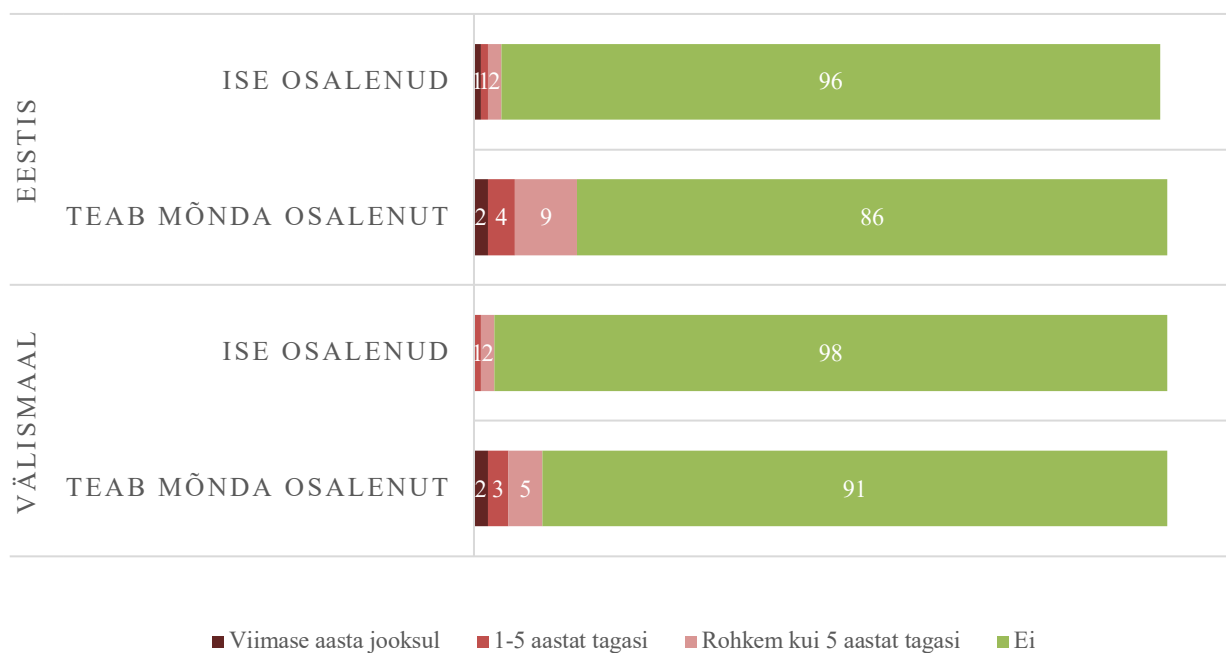
4. Kokkupuude kokkuleppemängudega

4.1. Kokkuleppemängudes osalemine

Kokkuleppemänguks ehk spordivõistlusega manipuleerimiseks peetakse tahtlikku kokkulepet, tegevust või tegevusetust, mille eesmärk on spordivõistluse tulemuse või käigu ebaaus muutmine, selleks et kõrvaldada täielikult või osaliselt spordivõistluse ettearvamatus või osa sellest, saamaks endale või teistele põhjendamatu eelis.

Mõnda Eestis toimunud kokkuleppemängus osalenut teadis 14% ning välismaal spordivõistlusega manipuleerimises osalenut 9% Eesti levinumatel pallimängualadel tegutsevatest (joonis 8). Sealjuures sagedamini teati kedagi, kes oli olnud mõne kokkuleppemänguga seotud rohkem kui viis aastat tagasi, harvemini 1-5 aastat tagasi ning vähim (2%) viimase aasta jooksul.

Ise oli eri perioodidel Eestis kokkuleppemängudes osalenud 4% ja välismaal 2% sihtrühmast. Isiklik kokkupuude spordivõistluse tulemusega manipuleerimisest pärines samuti sagedamini enam kui viie aasta tagusest ajast.

Joonis 8. Kokkuleppemängudes osalemine ja teadlikkus teiste osalemisest (% , mitu vastust, n=504).

Mõnda Eestis toimunud kokkuleppemängus osalenut teadis kümnendik enam harrastatavatel pallimängualadel tegutsevatest sportlastest, viiendik kohtunikest ja ligi 30% treeneritest. Keskmisest oluliselt sagedamini teadsid mõnda sellist isikut jalgpallis tegutsejad (24%). Mehed olid sellistest juhtudest oluliselt teadlikumad kui naised (18% vs 9%).

1–5 aastat tagasi aset leidnud juhtumist olid keskmisest teadlikumad kuni 18-aastased (5%) ja 24–28-aastased (8%) levinumate pallimängualade sportlased.

Välisriigis toimunud kokkuleppemängude puhul esines erinevusi vaid soo puhul – mehed olid nendega seotud isikutest naistest teadlikumad.

Mõningaid olulisi erinevusi ilmnas ka isiklike kokkuleppemängus osalemise kogemuste puhul.

Rohkem kui viis aastat tagasi oli mõnes Eestis toimunud kokkuleppemängus osalenud 9% treeneritest, 4% kohtunikest ja 1% sportlastest. Kokkuleppemängud, kus sel perioodil osaleti, olid seotud valdavalt jalgpalliga (6%), kuid mõnel juhul ka võrkpalliga (1%) ning neis osalenud vastajad olid valdavalt meessoost.

Mõnes välisriigis toimunud kokkuleppemängus olid kunagi osalenud samuti sagedamini mehed kui naised ning need olid toimunud enamjaolt käsipallis (8%).

4.2. Ettepanekud kokkuleppemängudeks

Nii Eestis kui välismaal on levinumatel pallimängualadel tegutsejatele tehtud ettepanekuid spordivõistluste tulemustega manipuleerida vaid üksikutel juhtudel (tabelid 1 ja 2).

Viimase aasta jooksul on tehtud vastavaid ettepanekuid vaid üksikutel juhtudel Eestis, kuid välisriikides pea üldse mitte. Kõige harvemini on ettepanekuid kokkuleppemängudeks teinud spordiametnikud.

Tabel 1. Eestis spordivõistlustega manipuleerimiseks ettepanekute tegemine (% , n =504).

Ettepaneku tegija	Viimase aasta jooksul	1-5 aastat tagasi	Rohkem kui 5 aastat tagasi	Mitte kunagi
Kaasmängija	0,2	0	0,8	99,0
Mõni endine mängija	0,2	0,2	0,2	99,4
Treener	0,2	0,2	0,2	99,4
Mäenedžer	0,2	0,2	0	99,6
Spordiametnik	0	0	0,2	99,8
Keegi teine	0,8	0,6	0,8	

Tabel 2. Välisriigis spordivõistlustega manipuleerimiseks ettepanekute tegemine (% , n =504).

Ettepaneku tegija	Viimase aasta jooksul	1-5 aastat tagasi	Rohkem kui 5 aastat tagasi	Mitte kunagi
Kaasmängija	0	0	0,2	99,8
Mõni endine mängija	0	0,2	0	99,8
Treener	0	0,2	0	99,8
Mäenedžer	0	0	0,4	99,6
Spordiametnik	0	0	0	100
Keegi teine	0,2	0,2	0,6	

Kõik uuringus osalejad, kellele on erinevatel perioodidel tehtud Eestis ettepanekuid kokkuleppemängudes osalemiseks, on sellest keeldunud.

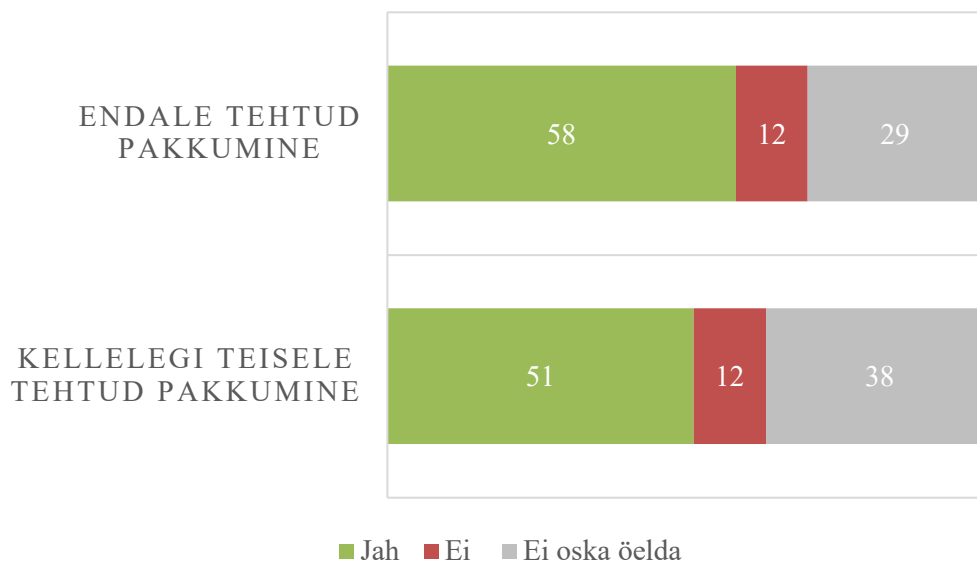
Välismaal tehtud pakkumistest on paaril üksikul juhul (0,4%) võetud vastu mõne teise isiku rohkem kui viis aastat tagasi tehtud ettepanek kokkuleppemängudes osalemiseks.

Neid 5% sihtrühma esindajaid, kes olid erinevatel perioodidel kokkuleppemängudes osalemiseks tehtud ettepanekutest keeldunud, ei olnud seetõttu kunagi ähvardatud ega füüsiliselt rünnatud.

4.3. Kokkuleppemängude ettepanekutest teavitamine

Lisaks kokkuleppemängude ettepanekute saamisele uuriti vastajatelt ka seda, kas nad teavitaks või on juba teavitanud kedagi neile tehtavast kokkuleppemängude pakkumisest. Endale tehtud kokkuleppemängude pakkumisest on teavitanud või teavitaks kedagi ligi 60% ning neile teadaolevalt kellelegi teisele tehtud vastavast ettepanekust veidi üle poole sihtrühmast (joonis 9).

Endale või kellelegi teisele tehtud spordivõistlusega manipuleerimise ettepanekust ei pea vajalikuks teavitada 12% ning suurel osal enam levinud pallimängualadel tegutsejatest (ca 30-40%) puudub antud teemal seisukoht.

Joonis 9. Kokkuleppemängude ettepanekutest teavitamine (% , n =504).

Endale tehtud kokkuleppemängude ettepanekust teavitaks kedagi 78% kohtunikest, 59% treeneritest ja 52% sportlastest. Enim teavitaksid sellistest ettepanekutest jalgpallis (69%) ja korvpallis (59%) tegutsejad ning sagedamini meessoost kui naissoost levinumate pallimängualade esindajad.

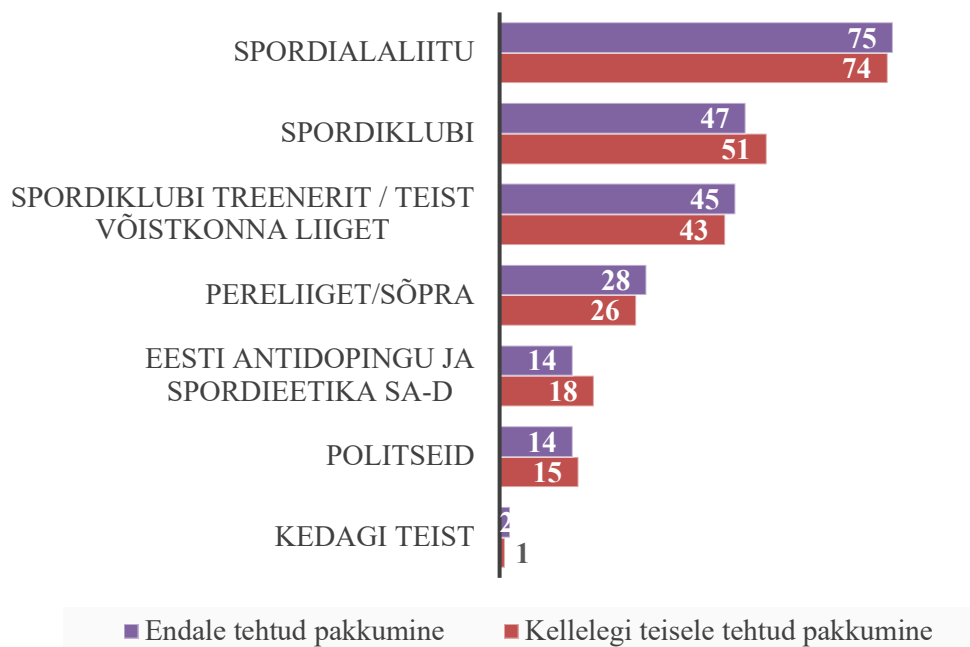
Kohtunike puhul esines erinevusi ka vanusegruppide vahel – valmidus kedagi endale tehtud kokkuleppemängude pakkumisest teavitada kahaneb oluliselt kohtuniku vanuse kasvades (kuni 18 a 100%, 51+ a 36%).

Kellelegi teisele tehtud kokkuleppemängude ettepanekust teavitaks kedagi 65% kohtunikest, 54% treeneritest ja 45% sportlastest. Enim teatajaid on ka siin jalgpallis (63%) ja korvpallis (53%).

Kohtunike vanuse puhul ilmnes, et kellelegi teisele tehtud kokkuleppemängude pakkumisest on enim valmis teavitama kuni 18-aastased ning 41–50-aastased (75%) ning vähim 51-aastased ja vanemad levinumate pallimängualade kohtunikud

Ligi kolmveerandil juhtudest teavitataks endale või kellelegi teisele tehtud kokkuleppemängude pakkumisest spordialaliitu, pea pooltel kordadel oma spordiklubi ning enam kui 40% teavitaks ka spordiklubi treenerit või mõnda võistkonna liiget (joonis 10).

Pereliikmetele või sõpradele räägiks juhtunust alla 30% ning Eesti Antidopingu ja Spordieetika SA ning politseini jõuaks sellised juhtumid vähem kui viiendiku kaudu.

Joonis 10. Keda kokkuleppemängude pakkumisest on teavitatud/teavitataks (%), mitu vastust, n= 331).

Levinumate pallimängualade kohtunikud ja treenerid teavitaks nii endale kui kellelegi teisele tehtud kokkuleppemängude pakkumisest sagedamini spordialaliitu, sportlased aga pea võrdselt nii spordiklubi, spordialaliitu, kui spordiklubi treenerit või teist võistkonna liiget.

Meessoost levinumatel pallimängualadel tegutsejad teavitaks nii endale kui teistele tehtud kokkuleppemängude pakkumisest naistest sagedamini spordialaliitu, naised aga meestest enam spordiklubi treenerit või teist võistkonna liiget, pereliiget või -sõpra ning Eesti Antidopingu ja Spordieetika SA-d.

Neist sihtrühma esindajatest, kes on valmis kokkuleppemängude ettepanekut saades sellest kedagi teavitama, avalikustaks 49% vastava pakkumise ka sel juhul, kui kokkuleppemängude ettepanek tuleks nende sõbralt või sugulaselt. Pea sama palju oli neid, kes ei osanud antud küsimuses seisukohta kujundada ning vaid 3% kinnitas, et loobuks sel juhul olukorrast teavitamisest.

5. Kokkuleppemängude alane koolitus

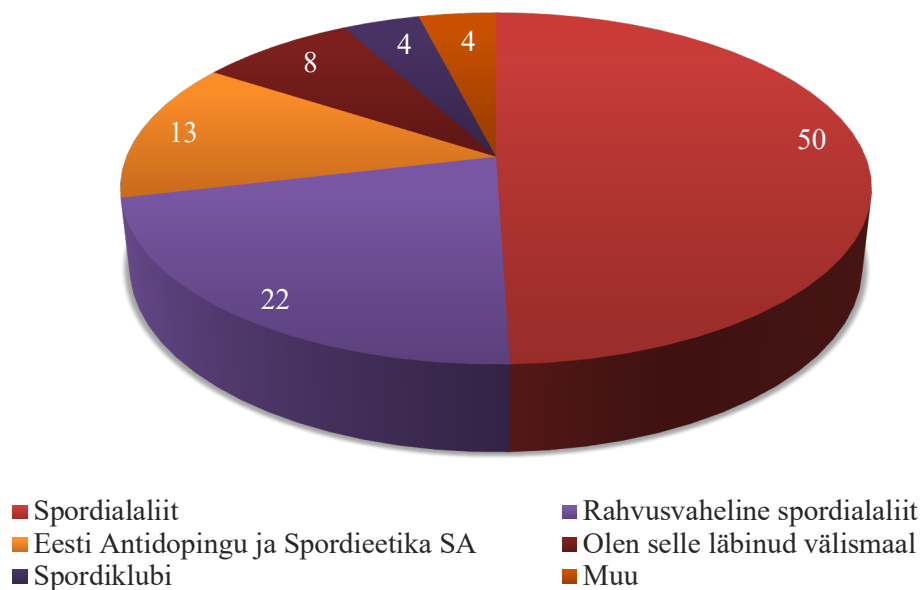
Viimase viie aasta jooksul on kokkuleppemängude alase koolituse läbinud 21% Eesti levinumatel pallimängualadel tegutsejatest.

Kohtunikest on koolituse läbinud ligi kolmandik ning treeneritest ja sportlastest pea viiendik. Kohtunike puhul esines ka vanuselisi erinevusi – enim koolituse läbinuid oli 41–50- (56%) ja 31–40-aastaste (38%) seas.

Sagedaimini on koolituse läbinuid jalgpallis tegutsejate seas (36%) ning meeste seas oli osalenuid naistest enam (25% vs 16%).

Pooltel juhtudel on koolituse korraldajaks olnud spordialaliit, enam kui viiendikul rahvusvaheline spordialaliit ning üle kümnendiku osalenute puhul Eesti Antidopingu ja Spordieetika SA (joonis 11).

Mõnes välisriigis on kokkuleppemängude alasel koolitusel käinud vähem kui kümnendik vastavatel koolitustel osalenutest⁶.

Joonis 11. Kokkuleppemängude alase koolituse läbiviija (% , n =106).

Kohtunikud on keskmisest oluliselt sagedamini läbinud spordialaliidu korraldatud koolituse (74%), sportlased aga rahvusvahelise spordialaliidu (27%), välismaal toimunud (12%) ning spordiklubi (7%) korraldatud koolituse.⁷

⁶ Kõik uuringus osalenud välisriigis koolitusel käinud sihtrühma esindajad olid rahvuselt eestlased.

⁷ Kuna koolituse läbinud treenereid oli vaid 12, ei saanud nende puhul koolituse korraldajate osas üldistusi teha.

Levinumatel pallimängualadel tegutsevad naised on meestest sagedamini läbinud rahvusvahelise spordialaliidu, Eesti Antidopingu ja Spordieetika SA ning välismaal toimunud kokkuleppemängude alase koolituse.

Jalgpallis tegutsejad on sagedamini läbinud spordialaliidu korraldatud koolituse (65%).⁸

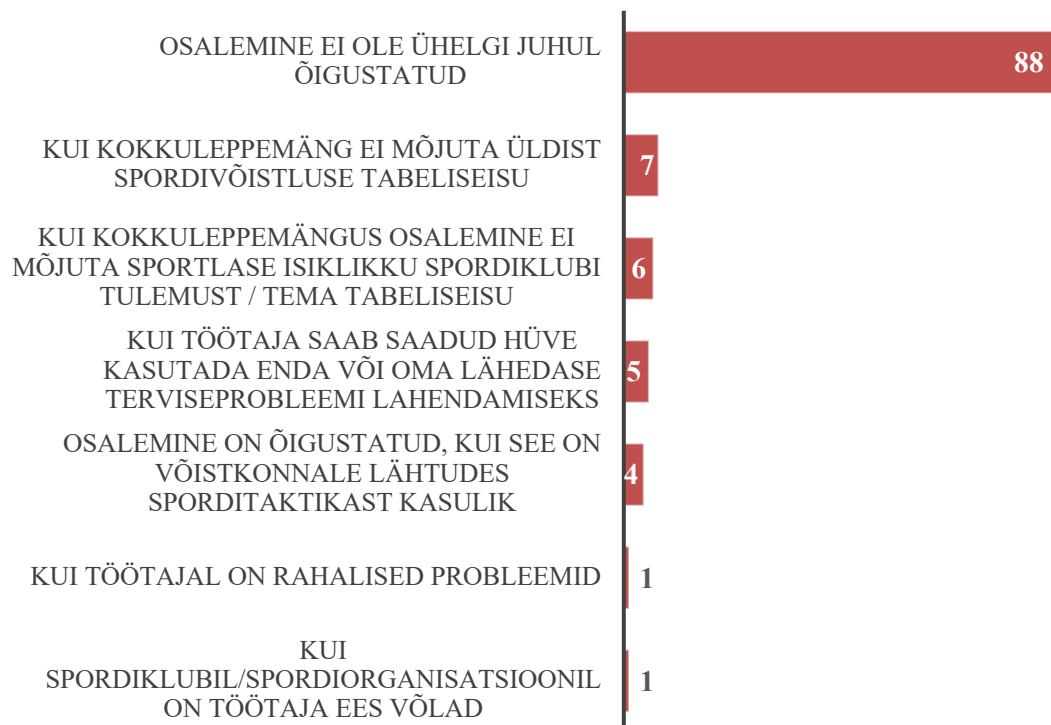
⁸ Teiste spordialade puhul oli koolituse läbinuid koolituse korraldajate kohta järeltuste tegemiseks liiga vähe (n=5–11).

6. Kokkuleppemängude alased hoiakud

Levinumate pallimängualade sportlased, treenerid ja kohtunikud suhtuvad uuringu tulemuste põhjal kokkuleppemängudesse valdavalt taunivalt.

Veidi enam kui kümnendik sihtrühmast leiab, et kokkuleppemängudel osalemine on mõningatel juhtudel siiski õigustatud (joonis 12).

Enim levinud õigustustena toodi kokkuleppemängudel osalemise korral välja aga nende üldise spordivõistluste ja tabeliseisu ning sportlase isikliku või spordiklubi tulemuse/tabeliseisu mitte mõjutamine.

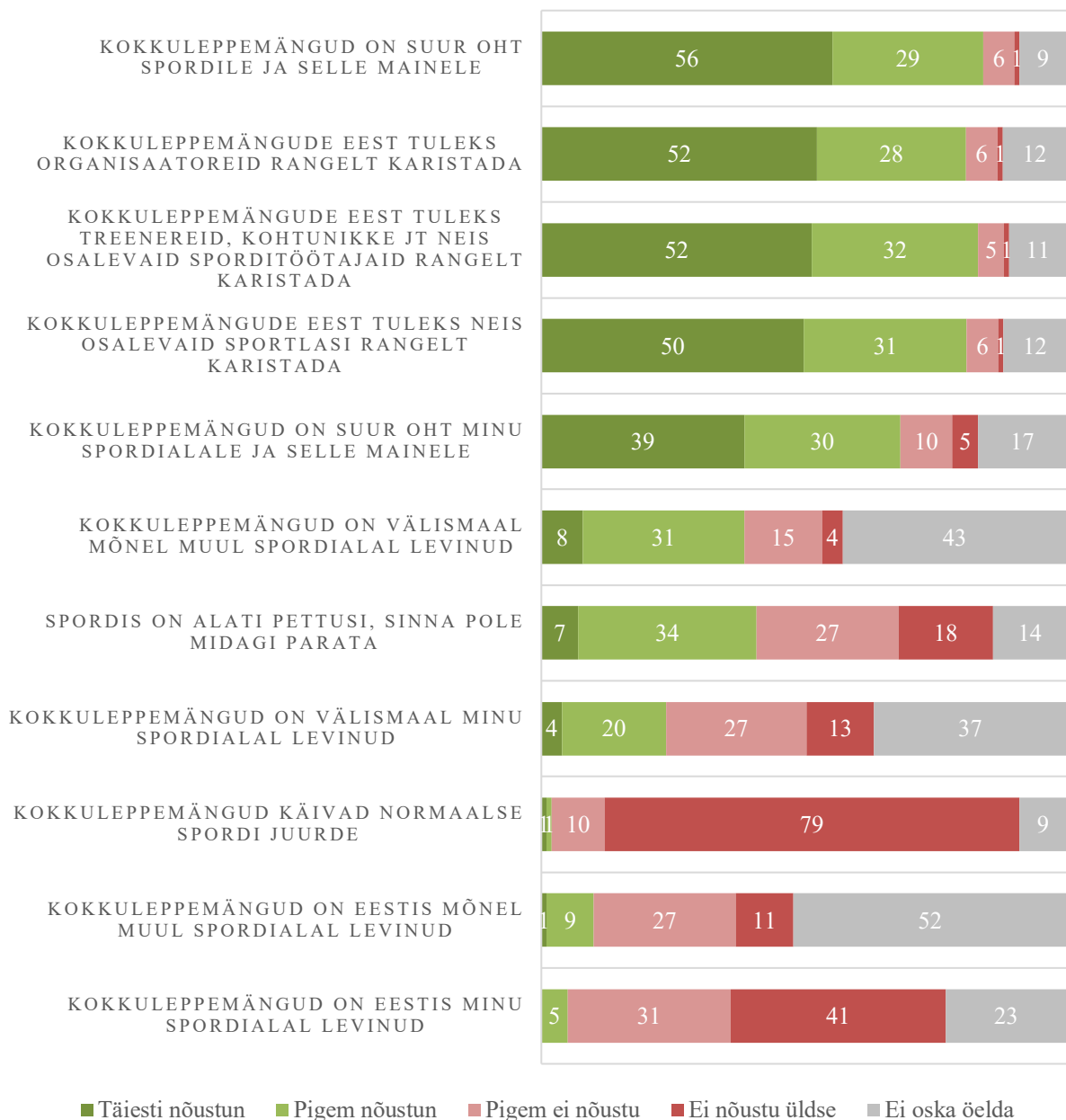
Joonis 12. Millistel juhtudel Teie hinnangul on kokkuleppemängul osalemine põhjendatud/õigustatud. (% , n =504).

7–10% levinumate pallimängualade sportlastest leiab, et kokkuleppemängul osalemine on õigustatud, kui töötaja saab saadud hüve kasutada enda või oma lähedase terviseprobleemi lahendamiseks, see ei mõjuta sportlase isikliku spordiklubi tulemust ega tema tabeliseisu või üldist spordivõistluste tabeliseisu. Kõigil ülaltoodud juhtudel õigustavad kokkuleppemängudes osalemist oluliselt sagedamini naised kui mehed.

Spordialade puhul ilmnesid erinevused hinnangutes kokkuleppemängudes osalemise õigustatusele olukorras, kus see on võistkonnale lähtudes sporditaktikast kasulik. Kirjeldatud

olukorras toetab kokkuleppemängus osalemist 7% korv- ja võrkpallis, 5% käsipallis, 2% jäähokis ja 1% jalgpallis tegutsejatest.

Enam kui 80% Eesti levinumate pallimängualade harrastajatest nõustuvad, et kokkuleppemängud kujutavad suurt ohtu spordile ja selle mainele ning nende eest tuleks rangelt karistada nii organisatooreid, treenereid, kohtunikke jt neis osalevaid sporditöötajaid kui sportlasi endid. Sealjuures enam kui pooled sihtrühma esindajatest on ülaltoodus kindlalt veendunud ning pea 30% sellega pigem nõus (joonis 13).

Joonis 13. Nõustumine kokkuleppemängude alaste väidetega. (% , n =504).

Pea 80% sihtrühma hinnangul ei käi kokkuleppemängud normaalse spordi juurde. Kui Eestis peab spordivõistluste tulemustega manipuleerimist oma spordialal (pigem) levinuks 5% ja mõnel muul spordialal kümnendik, siis välisriikides peab neid enda spordialal levinuks ligi neljandik ning mõnel teisel alal juba ligi 40%.

Suur osa vastajatest ei oska aga ei Eesti ega välisriikide puhul kokkuleppemängude levimust ei enda ega teistel aladel hinnata.

Oma spordialal peavad Eestis kokkuleppemänge levinuks⁹ sagedaimini sportlased (7%), sealjuures enim vanusegrupis 29–33 aastat (15%) ning jalgpallis tegutsejad (12%).

Levinumate pallimängualade kohtunikud nõustuvad sportlastest ja treeneritest oluliselt harvemini väidetega, et kokkuleppemängud on Eestis mõnel muul spordialal ning välismaal enda või mõnel teisel spordialal levinud ning spordis on alati pettusi. Nii treenerid kui kohtunikud nõustuvad sportlastega võrreldes oluliselt enam, et kokkuleppemängudes osalevaid sportlasi, treenereid, kohtunikke jt sporditöötajaid ning organisatooreid tuleks rangelt karistada ning kokkuleppemängud on suur oht nii nende enda spordialale ja selle mainele kui spordile ja selle mainele tervikuna.

Eestis mõnel muul spordialal levinuks peavad kokkuleppemänge enim korv- ja käsipallis tegutsejad (13–14%), välismaal enda spordialal levinuks aga enim jalgpallis tegutsejad (40%).

Suureks ohuks oma spordialale ja selle mainele peavad kokkuleppemänge enim jalgpallis (80%) ning spordile ja selle mainele tervikuna jalg- ja võrkpallis (89%) tegutsejad.

Levinumatel pallimängualadel tegutsevad naised peavad kokkuleppemänge nii enda kui muudel spordialadel Eestis ja välismaal meestest enam levinuks, pooldades samas vähemal määral nendes osalejate karistamist ning nähes neis harvemini ohtu oma spordialale ja selle mainele.

⁹ „Täiesti nõustun“ + „Pigem nõustun“

JÄRELDUSED

Kuna uuringust selgus, et levinumatel pallimängualadel tegutsejatele on tehtud ettepanekuid spordivõistluste tulemustega manipuleerida vaid üksikutel juhtudel ning kokkuleppemängudes osalenud on Eestis 4% ja välismaal 2% sihtrühmast, võib kokkuvõttes öelda, et kokkuleppemängud ei ole hetkel Eesti spordimaastikul laialdane probleem.

Teisi Eesti levinumatel pallimängualadel tegutsevaid isikuid, kes olid kokkuleppemängudes osalenud, teadis samas enam kui kümnendik, kuid valdavalt oli nende osalemine kokkuleppemängus toimunud rohkem kui viis aastat tagasi.

Kuigi teaduslikud uurimused spordipettuste valdkonnas on alates 2010. aastatest keskendunud peamiselt just kokkuleppemängudele (Vanwersch et al., 2022), pole teadaolevalt antud uuringu tulemustega võrreldavaid uuringuid ei Eesti lähiriikides ega kaugemal läbi viidud. Seega on keeruline paigutada antud uuringu tulemusi laiemasse rahvusvahelisse konteksti.

Varasematest aastatest on teada 2011. aastal Leedus korvpalli ja jalgpalli meistriiigas korraldatud sarnase uuringu tulemused, millest selgus, et kokkuleppemängudes osalemise ettepanekuga oli isiklikult ühendust võetud ligikaudu 15% jalgpalluritega ja 21% korvpalluritega (Trumphyte, 2016). Eesti 2022. aasta tulemused on oluliselt paremad, kuid samas puudub ka ülevaade siinses enam kui kümne aasta tagusest olukorrast.

Kuigi kokkuleppemängude levimus ei ole uuringu tulemuste põhjal Eestis suur, on kindlasti arenguruumi kokkuleppemänge puudutavates hoiakutes. Enam kui kümnendik levinumatel pallimängualadel tegutsejatest leiab, et kokkuleppemängudel osalemine on mõningatel juhtudel siiski õigustatud ning veelgi enam on neid, kes ei näe kokkuleppemängudes suurt ohtu spordile ja selle mainele ega pea vajalikuks nendes osalejate ranget karistamist. Samuti ei pea endale või kellelegi teisele tehtud spordivõistlusega manipuleerimise ettepanekust vajalikuks kedagi teavitada enam kui kümnendik enam levinud pallimängualadel tegutsejatest ning suurel osal (ca 30-40%) puudub antud teemal seisukoht.

Kokkuleppemängudes osalemist soodustavateks riskiteguriteks võib pidada ka asjaolu, et ligi viiendik Eesti enam harrastataval pallimängualadel tegutsejatest teab mõnda mängijat või teist spordiklubis/spordiorganisatsioonis töötavat isikut, kes on teinud rahalisi panuseid oma mängudele ning pea 40% ka mõnda sõltuvusliku harjumuse all kannatavat sihtrühma esindajat.

Kokkuleppemängude alase koolituse on viimase viie aasta jooksul läbinud viiendik Eesti levinumatel pallimängualadel tegutsejatest. Eelpooltoodut arvesse võttes tasub kindlasti panustada sellesse, et vastava koolituse läbinute osakaal võiks olla oluliselt suurem.

Samuti tasub jätkuvalt panustada antud valdkonna põhjalikumasse uurimisse Eestis. Spordis toimuvate pettuste empiiriline uurimine on seni ka rahvusvaheliselt veel liialt vähe levinud ning selle kompleksse olemuse ja ulatuse mõistmine eeldab interdistsiplinaarset lähenemist (Vanwersch et al., 2022).

Kasutatud kirjandus

Cascon, M. (2022, märts 3). *Match fixing on the rise as global sports betting turnover surpasses €1.45 trillion for the first time*. Sportradar. <https://sportradar.com/match-fixing-on-the-rise-as-global-sports-betting-turnover-surpasses-e1-45-trillion-for-the-first-time/>

Trumphyte, R., 2016. The gap between sports institutions and the public will. Responses to match-fixing in Lithuania. Rmt: G. Sweeny, toim-d. Global Corruption Report: Sport. Abington: Routledge, pp. 250–252

Vanwersch, L., Willem, A., Constandt, B., & Hardyns, W. (2022). A Scoping Review of the Causes and Consequences of Fraud in Sport. *Journal of Sport and Social Issues*, 01937235221119811. <https://doi.org/10.1177/01937235221119811>